

САВДОНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ЎРНИ

Х.Ў.Пўлатов СамИСИ катта ўқитувчи

Аннотация: Савдони ривожлантиришда рақамли технологияларининг ўрни ва аҳамияти такомиллаштириш

Калитли сўзлар: ташқи савдо, чакана савдо рақамли савдо, курьерлик хизматлари, ички савдо, савдода чегирма

Аннотация: Повышение роли и значения цифровых технологий в развитии торговли

Ключевые слова: внешняя торговля, розничная электронная торговля, курьерские услуги, внутренняя торговля, торговые скидки.

Abstract: Improving the role and importance of digital technologies in the development of trade

Keywords: foreign trade, retail digital trade, courier services, domestic trade, trade discount

Дунёнинг кўпгина мамлакатлари ва минтақаларига тарқалган COVID-19 пандемияси глобал иқтисодиётга жиддий таъсир кўрсатди: айрим йирик саноат корхоналари ва кичик бизнес ташкилотлари фаолиятларини вақтинча тўхтатишга мажбур бўлишди. Рақамли иқтисодиётга бўлган қизиқиш жамият ва иқтисодиётда рўй берган жиддий ўзгаришлар туфайли сезиларли даражада ўсди. Замонавий технологиялар ва платформалар миқдорлар, ҳамкорлар ва давлат ташкилотлари билан шахсий мулоқотни минималлаштириш ҳисобига корхоналар ва жисмоний шахсларга харажатларни қисқартиришга ёрдам берди, шунингдек, ўзаро мулоқотни янада тез ва осон йўлга қўйишга имконият яратди. Натижада тармоқ ресурсларига асосланган, рақамли ёки электрон иқтисодиёт пайдо бўлди. «Рақамлаштириш» сўзи аслида янги атама бўлиб, инновацион бошқарув ва иш юритиш жараёнига ИТ-ечимларнинг жалб этилишини, бунинг самараси ўлароқ эса интернет буюмлардан тортиб, электрон ҳукуматгача бўлган барча тизимларда ахборот технологияларини қўллашни кўзда тутди. Иқтисодиётнинг рақамли сегментига тегишли бош манба –тракзакцион секторнинг ўсишидир. Ривожланган мамлакатларда бу кўрсаткич ЯИМнинг 70 фоиздан ортиқ миқдорни ташкил этиб, давлат бошқаруви, консалтинг ва информацион хизмат кўрсатиш, молия, улгуржи ва чакана савдо, шунингдек, хизматлар соҳасини (коммунал, шахсий ва ижтимоий) бирлаштиради. Шу билан бирга, рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматнинг ривожланиши

ҳолатини самарали рейтинг баҳолаш тизими ҳамда уни амалга оширишнинг идоралараро механизмининг йўқлиги иқтисодиёт тармоқлари ва ҳудудларни рақамли трансформацияси ҳозирги ҳолатини чуқур таҳлил қилишга тўсқинлик қилмоқда. Ваҳоланки, рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматнинг ривожланиш ҳолатини самарали рейтинг баҳолаш тизими ҳамда уни амалга оширишнинг идоралараро механизми йўқлиги иқтисодиёт тармоқлари ва ҳудудларни рақамли трансформациясининг ҳозирги ҳолатини чуқур таҳлил қилиш долзарб масала эканлигидан далолат беради.

Жаҳон савдо амалиётида ҳозирга келиб, ананавий биржа тизими рақобатчи сифатида, савдонинг янги шакли биржадан ташқари электрон савдо тизимлари кенг қўлланилмоқда. Бундай тизимларнинг пайдо бўлишига ва жадал суръатлар билан ривожланишига бозор ҳажми ва талабларни ҳаддан ташқари ошганлиги, замонавий ахборот комуникация технологияларини бозор иқтисодиёти ҳаётига ва бизнесга кенг кириб келиши сабаб бўлди.

Тадқиқотчилар томонидан бир қанча давлатлар электрон тижоратдан фойдаланиш миқдори бўйича сўровнома ўтказилганда қуйидагича натижалар олинган:

- ✚ Улгуржи ва чакана савдо – 34%;
- ✚ Ишлаб чиқаришда -8%;
- ✚ Хизмат кўрсатиш -27%;
- ✚ Транспорт, саёҳат-1%;
- ✚ Таълим, саънат, мултимедиа -11%;
- ✚ Бошқа хизматлар -13%.

Мамлакатимизда ҳам давлат органлари ва хўжалик субъектлари, шунингдек аҳолининг кундалик фаолиятида ахборот технологияларини кенг татбиқ этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда ва бу давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бирига айланди.

Мамлакатимизнинг жаҳон иқтисодиёти тизимига интеграциялашуви тегишли технологияларни нафақат ташқи бозорда, балки ички бозорда ҳам амалга жорий этилишини тақозо этади. Республикаимизда электрон тижоратни тартибга солиш бўйича тегишли норматив-ҳуқуқий база яратилган. Бироқ, ахборот технологиялари ва тижоратнинг бугунги кундаги ривожланиш даражаси электрон тижорат соҳасидаги муносабатларни янада пухтароқ тартибга солишни талаб этади. Савдо корхоналари ўз фаолиятини амалга ошириш мақсадида ишлаб чиқарувчи корхоналарнинг бир маъромда фаолият олиб бориши ва уларнинг захирасида йиғилаётган маҳсулотларни ўз вақтида сотилиши учун замин яратади. Бундан ташқари бозордаги истеъмолчиларнинг талабларини ўз вақтида қонидирилишига имкон беради.

Почта алоқаси операторлари ва провайдерлари томонидан кўрсатиладиган хизматлар посилка савдоси, даврий нашрлар савдоси, филателия маҳсулотлари савдосини олиб бориш ва ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Чунончи, собиқ совет даврида посилка савдоси аҳолини, айниқса қишлоқларда яшовчи одамларни автотехника эҳтиёт қисмлари, маданий-маиший мақсадлардаги товарлар, ип ва газломалар, бош ва устки кийимлар билан таъминлашнинг, бунда улар вақтини тежашнинг энг прогрессив усули ва воситаси ҳисобланган. Посилка савдоси орқали истемолчиларга энг танқис бадий, техник ва бошқа махсус китоблар етказилган. Ҳозирги пайтда почта маркалари, ящиклар, конвертлар, бандероллар, пакетлар, китоблар, газета ва журналлар билан савдо-сотик қилиш почта алоқаси операторлари ва провайдерлари томонидан кўрсатилаётган универсал хизматларнинг муҳим турлари бўлиб ҳисобланади. Буларнинг барчаси почта алоқа хизматларининг республикамизда савдони ривожлантиришдаги имкониятларидан кенг фойдаланишни тақозо этади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, республикада электрон тижоратни янада кенгроқ жорий этилиши куйидагиларни амалга ошириш имконини беради:

✚ савдо операцияларини амалга ошириш бўйича харажатлар анча камаяди, электрон тижорат субъектларининг бир-биридан географик узоқлиги билан боғлиқ муаммолар ҳал этилади;

✚ сотувчилар ва харидорлар ўртасида тўғридан-тўғри тезкор равишда шартномавий муносабатларни ўрнатиш учун шароит яратилади, шу жумладан бозорда янги иштирокчилар пайдо бўлади (бундай шароитда кичик бизнес субъектлари халқаро бозорда ҳам самарали рақобат қилишлари мумкин бўлади);

✚ ахборот тармоқлари воситасида электрон савдо қилишда операцияларнинг шаффофлиги ошади, бу эса сотувчилар ва харидорларга қисқа фурсатда нархлар, сифат ва товарни етказиб бериш билан боғлиқ ҳар хил рақобатчилар таклиф этган маълумотларни олиш имконини беради.

✚ Рақамли иқтисодиёт ахборот-коммуникацион ва иқтисодий ҳамда молиявий инновацион технологияларнинг ривожланганлиги, шунингдек, биргаликда гибрид дунёда барча иқтисодий фаолият субъектлари, яъни товарлар ва хизматлар яратиш, тақсимлаш, айрибошлаш ва истеъмол қилиш жараёни объектлари ва субъектларининг тўлақонли ўзаро алоқа қилиш имкониятини таъминлайдиган инфратузилма очиқлиги туфайли алоҳида ўринга эга бўлиши мумкин

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Уразов К.Б. Савдода бухгалтерия ҳисоби ва солиққа тортиш.–Т.: Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси, 2004.–336 б.; 101.

2. Urazov K. V. Buxgalteriya hisobi va audit: Oliy o'quv yurtlari uchun.– Т.: O'qituvchi, 2004. –448 б.;

3. Уразов К.Б., Вахидов С.В. Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари. Дарслик.- Т.: «Адиб», 2011. – 480 б;
4. Уразов К.Б. Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси корхоналарида бухгалтерия ҳисобининг долзарб муаммолари. //«Сервис» журнали. 2009. №1. -Б.107-114.;
5. Уразов К.Б., Худайбердиев Н.У., Аннаев М.Б., Исроилов Ё.Ж., Мардонов М.Ш. Хизмат кўрсатиш соҳаси субъектларида бухгалтерия ҳисоби ва аудитнинг долзарб масалалари. Монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2011. – Б. 75-99;
6. Бухгалтерия ҳисобининг миллий ва халқаро стандартлари